

Güzel Şehir İlkeleri

KARDEŞ ŞEHİR
ROMA - ANKARA

PROF. DR. MEHMET TUNÇER

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-399-273-6	Sayfa ve Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Güzel Şehir İlkeleri Kardeş Şehir Roma - Ankara	Kapak Tasarımı Defne TUNÇER
Yazar Prof. Dr. Mehmet TUNÇER ORCID iD: 0000-0002-1591-6383	Yayıncı Sertifika No 47518
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık
	Bisac Code ARC000000
	DOI 10.37609/akya.2705

Kütüphane Kimlik Kartı

Tunçer, Mehmet.

Güzel Şehir İlkeleri Kardeş Şehir Roma - Ankara / Mehmet Tunçer.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

273 s. : rnk. resim. ; 210x297 mm.

Kaynakça ve Ekler var.

ISBN 9786253992736

1. Mimarlık.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

Bu kitabı;

Türkiye'de ve Ankara'da Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Tarih Kurumu ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yaptığı arkeolojik kazıların çoğuna mimar ve desinatör olarak katılmış müzeci, arkeolog ve restitüsyon uzmanı Mahmut Akok (1901 - 1993) ile ilk sistematik kazı çalışmalarını birlikte gerçekleştirdiği Raci Temizer, Hamit Zübeyir Koşay, Necdet Pençe, Tahsin Özgüç'e ithaf ediyorum. Ayrıca, bu kitabı Türkiye'nin onarım ve restorasyon alanlarında uzmanlaşmış ilk yüksek mimarlarından biri olan Ali Saim Ülgen'e de saygı ile ithaf ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet Tunçer
Ankara, 19.03.2022

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ :.....	vi
ÖNSÖZ :.....	viii
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ VE KARDEŞ ŞEHİR (CİTTA GEMELLA) OLMA YOLUNDA ESKİ ROMA-ESKİ ANKARA (ANCYRA) :..	14
KENT KİMLİĞİ NEDİR, HANGİ ÖĞELERDEN OLUŞUR? :.....	16
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : ROMA'DA YAYA DOSTU ULAŞIM :.....	17
NEDEN ROMA VE ANKARA (ANKYRA) :.....	20
PEUTİNGER HARİTASI'NDA GALATİA ve ANCYRA :.....	27
ANTİK DÖNEMDE ANCYRA TARİHİ :.....	30
UNESCO DÜNYA MİRASI KRİTERLERİ VE ROMA TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ :.....	39
İDEAL ŞEHİR KAVRAMI :.....	45
LEONARDO DA VİNCİ'NİN RÖNESANS ŞEHİRİ : İMOLA HARİTASI :.....	48
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ'NİN ELE ALINACAĞI ROMA ŞEHİRİ :BAŞLICA ALT BÖLGELER:.....	52
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : ANITSAL VE ESTETİK KAMUSAL MEKANLAR : ROMA FORUMU :.....	55
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ: TARİH, KÜLTÜR, ANI DEĞERLERİNİN KORUNMASI VE SERGİLENMESİ :.....	61
ST. GIOVANNI İN LATERANO KATEDRALI :.....	61
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : UNESCO DÜNYA MİRASI ANIT ESERLERİN ÖZENLE KORUNMASI VE GELECEĞE TAŞINMASI	
ROMA VE AUGUSTUS TAPINAĞI :.....	66
Augustus Tapınağı ve 1861 Yılında Yürütülen Kazılar:.....	70
Mabedin Halihazır ve Verilen Zararlar (1925) :.....	78
Olağanüstü Evrensel Değer:.....	79
ULUS HACI BAYRAM VELİ CAMİİ VE AUGUSTUS TAPINAĞI BİTİŞİĞİNDE BULUNAN FİSKİYELİ HAVUZ ALANI'NIN YENİDEN	
DÜZENLENMESİ :.....	81
Alanın Önemi :.....	81
Öneriler :.....	85
KARDEŞ ŞEHİR ROMA-ANKARA :.....	89
ANKARA ANITI ROMA ARA PACİS MÜZESİ GİBİ KAPALI MEKÂNDA OLMALIDIR :.....	89
Necati YALÇIN: Kutsal Tepeden Roma'ya 3 Selam: Hacı Bayram Camisi ve Bitişliğindeki Ankara Anıtı :.....	96
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : ANITSAL ANTİK DÖNEM ESERLERİNİN ARKEOLOJİK PARK İÇİNDE BAKIMI, ONARIMI VE	
SERGİLENMESİ : ANKARA ROMA HAMAMI :.....	102
Ankara Roma Hamamı Ve Çevresine İlişkin Bazı Öneriler :.....	113
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ: ARKEOLOJİK DEĞERLERİN DOĞRU VE BİLİMSEL YÖNTEMLERLE KORUNMASI VE SERGİLENMESİ	
SÜTUNLU ROMA YOLU (CARDO MAXIMUS) :.....	116
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : DOĞAL PEYZAJ DEĞERLERİNİN, SU VE SANAT ÖGELERİNİN ŞEHİRDE ETKİN KULLANIMI : BAZI	
ÜNLÜ ROMA ÇEŞMELERİ VE HAVUZLARI :.....	125
Trevi Çeşmesi (Fontana Di Trevi) :.....	125
Navona Meydanı (Piazza Navona) :.....	127
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : TARİHSEL PARKLARIN KORUNMASI, DÜZENLENMESİ VE SUNUMU: VİLLA BORGHESE :.....	132

GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : YAYA MEYDANLARI VE YAYA BÖLGELERİ : PIAZZA DEL POPOLO :.....	136
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : ROMA BİZANS DÖNEMİ ANIT ESERLERİN KORUNMASI, ONARILMASI VE SUNUMU :.....	138
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : DÜNYA MİRASI ROMA FORUMU, ANIT ESERLER VE COLLESSEUM'UN KORUNMASI :.....	142
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : TARİH VE KÜLTÜR DEĞERLERİNİN KORUNMASI VE ONARIMI : PANTHEON :.....	146
Roma'da Ortaçağ'da Yıkım ve Koruma :.....	152
Pantheon Mimarisi :.....	155
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : TARİH VE KÜLTÜR DEĞERLERİNİN KORUNMASI VE ONARIMI :.....	159
ANKARA'NIN BİLİNMEYEN ÜÇÜNCÜ SUR DUVARI ve HACI BAYRAM CAMİSİ ÇEVRESİNDE YOKEDİLEN DEĞERLER :.....	159
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : TARİH VE KÜLTÜR DEĞERLERİNİN KORUNMASI VE ONARIMI : ANKARA (ANKYRA) ROMA TİYATROSU :.....	172
Ancyra'dan Angora'ya, Angora'dan Ankara'ya :.....	173
Roma Tiyatrosu'nun Bulunması Ve Kazı Süreci :.....	176
Bendderesi Genelevi Kaldırıldı Ve Tiyatro Çevresi Açıldı :.....	184
Ankara Roma Tiyatrosu Restorasyonu Süreci (2020-2022) :.....	192
Proje İle Mevcut Durum Karşılaştırması :.....	196
ÇEVRE DÜZENLEME ve ARKEOPARK PROJESİ :.....	200
Ziyaretçi Karşılama Merkezi :.....	201
Sonuçlar :.....	211
HATİP ÇAYI ÜZERİNDE ROMA BENDİ YOK EDİLDİ :.....	213
GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ : TARİHSEL VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN, SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİNİN KORUNMASI : ANKARA KALESİ :.....	217
İç Kale Sokak Sağlıklaştırma Projeleri :.....	221
Ankara Kaleiçi'nde Korumaya Yönelik Planlama Çalışmaları :.....	224
Ulus ve Kaleiçi Koruma Planlama Yarışmaları :.....	226
Ankara kalesi "İç Kale 1 ve 2. Etaplar Sokak Sağlıklaştırma Projesi" (2020-21) :.....	232
ANKARA KALESİ SUR DUVARLARINDA NEM SORUNU VE ÇATLAKLAR :.....	232
ANKARA'DA ARKEOLOJİK DEĞERLERİN KORUNMASI İÇİN BAZI GÖRÜŞ VE ÖNERİLER :.....	233
GENEL KAYNAKÇA :.....	240
EK I : RES GESTAE DIVI AUGUSTI METNİ (TANRISAL AUGUSTUS'UN BAŞARILARI) :.....	246
EK II : İMZA KAMPANYASI METNİ :.....	254
EK III : VALETTA SÖZLEŞMESİ :.....	258
EK IV : VALETTA SÖZLEŞMESİNE DAİR KANUN VE SÖZLEŞME :.....	259
EK V : ICOMOS ARKEOLOJİK MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ TÜZÜĞÜ :.....	266
EK VI: VENEDİK TÜZÜĞÜ (VENICE CHARTER) :.....	271

SUNUŞ

Ulus merkezli eski Ankara (Ankyra), Frigler (Phrygler) Dönemi'nden (MÖ 8. yüzyıl) itibaren günümüze değin kesintisiz yerleşilmiş; günümüzde olduğu gibi Antik Dönem ve sonrasında da önemini korumuş bir kenttir. Ankara'da Frigler ile başlayan yerleşim yeri, merkezde ve yakın çevresinde Tümülüsler; tümülüslerle bağlantılı olan kabartmalar ve Ulus civarında yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuş olan seramikler haricinde henüz Frig Dönemi yerleşiminin niteliğine ilişkin veri içermez. MÖ 3. yüzyılda Galat boylarından Tektosag'ların başkentliğini yapan Ankara'da bu döneme ilişkin arkeolojik veri yok denecek kadar azdır. Buna karşılık okumakta olduğunuz bu kitaba "Güzel Şehir İlkeleri: Eski Roma – Eski Ankara" da konu olan Roma İmparatorluk Dönemi'nin hemen başlangıcında yani MÖ 25 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlı Galatia Eyaleti'nin Başkenti olan Ankara (Ankyra) tarihte ilk kez en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemden bir başkentim mimari dokusunu anlayabileceğimiz birçok mimari yapı ve mimari yapı kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Söz konusu bu yapılar arasında günümüzde halen görülebilen Augustus ve Roma Tapınağı, antik tiyatro, büyük hamam (Caracalla Hamamı), kentin kuzey-güney aksındaki ana arteri cardo maximus, sütunlu cadde ve anıt sütun (Jülien Sütunu?) sayılabilir. Ayrıca arkeolojik kazıları yapılmış ancak modern yapılaşmayla yok edilmiş olan stadion, anıtsal çeşme (nymphaeum?) ve eyalet yönetici binası (palatium?), özel konutlar gibi birçok yapı daha Roma Dönemi kent dokusuna dâhildir. Yaklaşık 45 yıl hüküm süren Roma'nın ilk imparatoru Augustus'un yaşamı boyunca yapmış olduğu icraatları Eski Yunanca ve Latince olmak üzere iki dilde duvarlarında barındıran Augustus ve Tanrıça Roma Tapınağı, "Yazıtlar Kraliçesi" olarak ta adlandırılmaktadır. Ankara'daki bu önemli tapınak ve yazıtlarla ilgili bilgi ve görselleri, günümüzde Roma kentinde Tiber Nehri kenarında müze olarak restore edilen MÖ 13 yılında Roma Senatosu tarafından yapımına karar verilen ve MÖ 9 yılında yapımı tamamlanan Augustus Barış Sunağı (Ara Pacis Augustae) sergisinde görmek her iki başkent arasındaki ilişkilerin derin köklerine vurgu yapar.

Uzun yıllardan beri Ankara'daki tarihi eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik çalışmalarıyla öne çıkan Prof. Dr. Mehmet Tunçer, "Güzel Şehir İlkeleri ve Kardeş Şehir (Città Gemella) Olma Yolunda Eski Roma-Eski Ankara" adını taşıyan bu çalışmada, bir Roma şehri olan Ancyra (Ankyra/Angora/Ankara) ile Roma kentini, Güzel Şehir İlkeleri ile karşılaştırmalı olarak ele almakta; Antik dönemden günümüze kadar ulaşabilmiş görünen ve yer altında olası katmanlarının korunmasını ve güzel şehir ilkeleri doğrultusunda sergilenmesini; yönetim planlarının hazırlanarak uygulama etaplamasını; geleceğe çok daha iyi ve korunmuş, olabildiğince sergilenmiş halde taşınmasını ele almıştır.

Zevkle okuyacağınız bu değerli çalışmayı hazırlayan Prof. Dr. Mehmet Tunçer'i kutluyorum.

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU

1

**“BİR VATANIN SAHİBİ OLMANIN YOLU, O TOPRAKLARDA YAŞANMIŞ TARİHİ
OLAYLARI BİLMEK, DOĞMUŞ UYGARLIKLARI TANIMA VE SAHİP OLMAKTAN
GEÇER.”**

Mustafa Kemal Atatürk

---

¹Fotoğraf: (<https://mymodernmet.com/scale-model-ancient-rome/>, 2022)

ÖNSÖZ

Ülkemizin neredeyse 100 yıllık başkenti Ankara, Hitit ve Frig uygarlıklarından Cumhuriyete uzanan medeniyet ve kültür katmanlarının arasında Roma dönemini gururla taşımaktadır. Birçok uygarlığa ve devlete ev sahipliği ve başkentlik yapmış, nihayetinde Cumhuriyetin ve Kurtuluş Mücadele'sinin sembol kenti olmuş kentimizde, dünyada "Ankara Anıtı" olarak da bilinen Augustus Tapınağı (Monumentum Ancyranum) ve onun "Yazıtlar Kraliçesi" diye anılan Res Gestae Divi Augusti yazıtı, Roma Tiyatrosu, Roma Hamamı gibi önemli yapıları barındıran Roma döneminin kıymetli bölgesi Ulus, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi'nde yürüttüğümüz çalışmaların odağına yerleşmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Daire'mizin bünyesinde, Ankara il sınırları içerisinde dünya mirası açısından değerli kültürel ve doğal mirasın değerlendirilmesi, UNESCO'nun kalıcı ve geçici listelerine girebilecek olanların tespit edilmesi ve işlemlerin yürütülmesi çalışmalarını yürütmek üzere, Ocak 2021 tarihinde bir UNESCO Komisyonu kurulmuştur. UNESCO'nun Dünya Mirası Geçici Listesi'nde, Ankara' da bulunan kültür ve doğal miras alanları arasında Gordion (2012), Tuz Gölü Özel Doğa Koruma Alanı (2013), Arslanhane Camisi (2018), Beypazarı Tarihi Kenti (2020) yanı sıra Hacı Bayram Camisi ile birlikte Augustus Tapınağı yer alır. Tüm miras alanları konusunda Kültür Bakanlığı ve Belediyemiz farklı türde çalışmalar yürütmekteyken, bunlar arasında en önemlilerinden olan Augustus Tapınağı ve Res Gestae yazıtı kent için özel bir öneme sahiptir. Kentin Roma dönemi katmanında yoğun çalışmalar sürdürülmektedir.

Ankyra, MÖ 25 yılında, Galatia eyaletinin başkenti ve dolayısıyla Roma İmparatorluğu'nun propaganda yapılarının yükseldiği önemli bir merkez olmuştur. Ankara Kalesi'nin kuzeybatı yamacında yer alan tiyatronun, Augustus anısına MS 1-2. yüzyıllar arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Anadolu'daki diğer tiyatrolar ile karşılaştırıldığında, kapalı planıyla küçük Anadolu Tiyatroları içerisinde yerini alır. Yaklaşık iki bin yıllık bir geçmişe sahip Roma Tiyatrosu'nun restorasyon projesi Koruma Kurulu tarafından onaylanmış, alandaki uygulamalar 2022 yılı sonuna kadar tamamlanmış olacaktır.

Kentin Roma dönemi katmanındaki çalışmalar arasında, Roma Tiyatrosu'nun hemen yanındaki yaklaşık 17 bin metrekarelik bir alan yerleşecek bir Arkeopark bulunmaktadır. Arkeopark alanında "Romalı Ankara" Sergi Binası, ziyaretçi karşılama alanı, çocuklar için arkeoloji bilimini tanıtıcı açık oyun alanları, tematik açık sergileme alanları, müze dükkânı ve Ankara kitapçısı ile seyir yolu ve terasları yer almaktadır. Son dönemde yapılan araştırma kazılarında Roma Yolu, Tonoz ve yapı kalıntıları ortaya çıkarılmış ve gerçek bir arkeolojik kazı alanı haline gelmiştir.

Ankara'da günümüze gelen en önemli Roma yapısı olan Roma Hamamı'nda çevre düzenlemesi çalışmaları yapılması, Ankara Büyükşehir Belediyesi Meclis toplantısında uygun görülmüş, bu yönde çalışmalara devam edilmektedir.

Antik kentin kuzey-güney eksenindeki ana arterini oluşturan Roma Yolu (Cardo Maximus) Zincirli Camisi'nin yanında 1995 yılında açığa çıkarılmıştır. Hem kentin boyutlarının ve kentteki yerleşim sürekliliğinin, hem antik kentin Roma Dönemi'ndeki cadde-sokak sisteminin anlaşılması

açısından çok önemlidir. Roma kentinde bilinen en geniş caddenin restorasyon çalışmaları sürmektedir.

Ankara'nın tüm Roma dönemi katmanının dijital rekonstrüksiyonu, farklı sergileme olanakları ile sanal bir deneyimleme ortamının yaratılması, bunun tarihsel ve teknik arka planının kurulması, çıktıların "Romalı Ankara" Sergi Binası'nda bir bilgilendirme merkezinde interaktif araçlarla sergilenmesi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi bünyesinde Roma katmanına ilişkin yürütülen çalışmalardan bazılarıdır.

Tüm bunlar Ankara'nın Roma dönemi katmanı için yeni bir kazanım, Ankaralılar için prestijli bir kültürel etkinlik alanı oluşturacaktır. Bu türdeki çabalar tarihi kentin atmosferini değiştirecek, sanatsal ve estetik bir bakış açısı getirecek, aynı zamanda da kentin tarihi belleğini perçinleyecektir.

Değerli araştırmacı ve kent plancısı Mehmet Tunçer'in kitabı, Ankara'nın "kardeş şehri" gördüğü, antik dönemin baş şehirlerinden Roma'yı 3000 yıldan bugüne ulaşmış fiziksel izleriyle tanıtmak ve "Güzel Şehir İlkeleri" olarak tanımladığı ilkeler çerçevesinde değerlendirmektedir. "Güzel Şehir İlkeleri: Eski Prag - Eski Ankara" kitabı, bu iki kenti bu ilkeler bağlamında karşılaştırmakta, öneriler geliştirmekte, yeniden tartışmaktadır.

"Güzel Şehir İlkeleri" kavramı ile birlikte "Kardeş Şehir" kavramını tartışan Tunçer'in Ankara ile Roma arasında bir "Kardeş Şehir" imzasına kadar gidecek süreçleri tanımlama çabalarını değerli buluyoruz. Ankara Büyükşehir Belediyemizin yürütmekte olduğu Roma dönemi fiziksel katmanlarına ilişkin çalışmaların, uluslararası düzeyde samimi ve vizyoner işbirliklerine yol açması bizim de güçlü bir temennimizdir.

BEKİR ÖDEMiŞ

Ankara Büyükşehir Belediyesi,
Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanı
Kasım 2021

2

GÜZEL ŞEHİR / KARDEŞ ŞEHİR ROMA KİTABI AMAÇLAR

“Atatürk, kurduğu ülkenin sağlam temellere oturması için gerekli olan şeyin tarih ve kültür bilinci olduğunu biliyordu ve bu nedenle yaşamının son anına kadar tarih ve arkeoloji ile olan ilgisini ve bağını hiç koparmadı. Cumhuriyeti kurduktan sonra da “Toprağın üstündekilere ne kadar sahip çıkıyorsak, toprağın altındakilere de o kadar sahip çıkmalıyız.” diyen Atatürk “Türkiye Cumhuriyeti’nin Temeli Kültürdür” demişti.

Güzel Şehir İlkeleri Ve Kardeş Şehir (Città Gemella) Olma Yolunda Eski Roma-Eski Ankara (Ankyra) başlıklı bu çalışmanın amaçları, kadim bir Roma şehri olan Ankyra (Ancyra – Angora-Ankara) ve Roma’nın;

- Güzel Şehir İlkeleri’nin karşılaştırmalı olarak ele alınması,
- Antik dönemden günümüze kadar ulaşabilmiş yer üstündeki ve yer altında olası katmanlarının korunması ve güzel şehir ilkeleri doğrultusunda sergilenmesi,
- Yönetim planlarının hazırlanarak uygulama etaplamasının yapılması,
- Geleceğe çok daha iyi ve korunmuş, olabildiğince sergilenmiş halde taşınması,
- UNESCO Dünya Miras Listesi’ne girebilecek nitelikte eşsiz Roma ve Bizans Dönemi anıt eserlerini tanımlamaya yönelik çalışmaların yapılması,
- Roma ve Ankara şehirlerinin “Kardeş Şehir” olmasına katkıda bulunmak, hedeflerine yöneliktir.

---

² Fotoğraf: (<https://blog.biletbayi.com/roma-tarihi-yerler.html/>, 2022)

Bu hedeflere yönelik olarak, Antik Roma Dönemi kalıntıları günümüzde açık hava müzesi olarak gezilebilen ve Collesseum' dan başlayarak, Caracalla Hamamları, kiliseler, Palatino Tepesi, Foro Romano (Roma Forumu) kesimi ve Capitol ile birlikte Piazza Venetia (Meçhul Asker Anıtı) öncelikli (1. Etap) inceleme alanı olarak ele alınmıştır. Bu alanın kuzeyinde artık Roma'nın Rönesans dönemi yerleşimi ve özellikle Rönesans döneminde 14-15 yüzyıldan itibaren ünlü ressam, heykeltıraş, mimarlar ve mühendisler tarafından inşa edilen, Rönesans Şehri Roma, sokakları, meydanları ve anıtsal çeşmeleri ile bunu tamamlayan parklar dizisi, ikinci etap inceleme alanı olarak ele alınmıştır. Roma-Ankara Güzel Şehir İlkeleri bağlamında; Ankarada ele alınan başlıca Roma Dönemi eserleri, başta Ankara Kalesi ve Kaleiçi dokusu, Roma Dönemi Hamamı, Hisar Caddesi üzerinde Bendderesi'nde 1990'larda ortaya çıkarılan ve uzun yıllar bakımsız bırakılan Roma Tiyatrosu (Odeonu) ele alınmıştır. Tiyatro karşısında yükselen Ankara'nın Frig Dönemi Akropolü üzerinde "Men ve Kybele" ye adanmış Frig tapınağının bulunduğu, Galat ve Roma Döneminde üzerine Augustus Tapınağı ve Osmanlı Dönemi'nde Hacı Bayram-ı Veli Camisi'nin inşa edildiği bilinmektedir.

Aslında çok önemli bir arkeolojik kazı alanı olması gereken, ancak son 15-20 yılda büyük oranda tahrip edilen bu bölge ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Ankara'nın Roma Dönemi'nden kalan en önemli yapı grubu olan ve dünyadaki ikinci büyük Roma Dönemi Hamamı olan, büyük emeklerle açığa çıkarılıp restore edilen, ancak 1980'lerde yakın çevresindeki yapılaşmalarla bir kısmı tahrip edilen Çankırıkapı Caddesi üzerindeki Roma Hamamı ve çevresindeki arkeolojik kalıntılar değerlendirilmiştir.

Ankara'nın tarih içinde, özellikle 15-16 yüzyıldan itibaren en çok ilgi çeken ve "Monumentum Ancyranum" (Ankara Anıtı) olarak literatüre geçen ve üzerinde Roma İmparatoru Augustus 'un vasiyetinin yazılı olduğu "Yazıtlar Kraliçesi" olarak da bilinen "Res Gestae Divi Augusti" için bilinen bazı önemli belgeler, gezginlerin anlattıkları ve bu yazıtın son yıllardaki tahribatına ilişkin bilgi ve belgeler bu çalışmada yer alacaktır.

Roma İmparatorluğu'nun muhteşem başşehri Roma; Antik Dönem Roma'sı ve Rönesans Roma'sı olarak iki bölümde ele alınmalıdır. Güzel şehir ilkelerinin değerlendirileceği ulaşım (yaya-taşıt-toplu taşıma), yeşil akslar ve parklar ile birlikte Rönesans'ın en değerli sanat ve kültürel mirasının bulunduğu "Piazza Navona", "İspanyol Merdivenleri", "Piazza Venetia", "Piazza del Popolo" ve bütün bunları bütünleştiren parklar, Villa Borghese, kiliseler ve önemli yapılar, bu çalışmada özetle ele alınmıştır. Bir önemli amaç da, turistik bir rehber vermekten çok, Roma dönemi arkeolojik kalıntılarının, Roma-Ankara Şehirleri arasında "Kardeş Şehir" imzasına kadar giden süreçlerin nedenleri ve gerekliliğinin değerlendirilmesini yapmaktır. Bu çalışmada arkeolojik alanların ya da bu alanlarda yer alan yapıların, tüm bilgilerini, verilerini vermek hedefi bulunmamaktadır. Ancak korumada uzman şehir plancısı ve restorasyon uzmanı olarak gözlemlediğim bazı konulara ağırlık verilmiştir.

Bu kitabın Sunuş kısmını yazan Prof. Dr. Musa Kadioğlu'na ve Önsöz'ü yazan Sayın Bekir Ödemiş'e çok teşekkür ediyorum. Kendilerinin Ankara arkeolojisi ve tarihinin bilinmeyenlerinin yazılmasında ve onarılmasındaki katkıları çok önemlidir.

2019 yılından itibaren Ankara'da uzun yıllar ihmal edilmiş kentsel ve arkeolojik sit alanlarının bilimsel projelerle ele alınması ve doğru yaklaşımlarla restorasyonla ilişkin yaptıkları çalışmalarla önemli yer tutan Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Mansur Yavaş ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanı Sayın Bekir Ödemiş'e Ankara adına teşekkür borçluyuz. Bu dönemde oluşturulan ve çok değerli akademisyenlerden oluşan "Akademik Danışma Kurulu"na da açılan yarışmalar konusunda, Ulus ve Ankara bütünü için yaptıkları çabalar için teşekkür etmek gereklidir.

Uzun yıllar Ankara Kalesi ve çevresindeki Koruma Geliştirme ve Kültür Turizm eylemlerinin başında ve yönlendiricisi olan Ankara Kalesi Kent Konseyi çalışma grubu başkanı Sayın Şevket Bülent Yahnici'ye de teşekkür etmek gereklidir.

Osmanlı döneminde arkeolojik anıtların ve eserlerin yurtdışına götürülmesi için büyük devletlerin çaba gösterdiğini biliyoruz bu anıtsal arkeolojik eserlerin ve pek çok küçük ölçekli heykel ve objenin yurtdışına kaçırılmasına engelleyen Asar-ı Atika Nizamnameleri ile bir devir açan Osman Hamdi Bey'i saygı ve rahmetle anıyorum. Ankara'daki arkeolojik alanların korunmasında ve sergilenmesinde Cumhuriyetin başından itibaren sayısız kişilerin emeği vardır. Bunların başında Ernest Mamboury, Hamit Zübeyr Koşay, Mahmut Akok, Ali Saim Ülgen, Mübarek Galip Raci Temizer, Necdet Pençe, Tahsin Özgüç gelir. Bu önemli kişileri de saygı ve minnetle anıyorum.

2020 sonrası güncel koruma çalışmalarına ilişkin bilgi, belge, plan ve projelerini paylaşan Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı ve çalışanlarına, fotoğraflarını yayınlamama izin veren Mustafa Taşkın, Ahmet Soyak, Mehmet Arabacı ve Deniz Seyran'a, kitabın kapağını yapan sevgili kızım Defne Tunçer'e çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet Tunçer
Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Ankara, 20 Mart 2021

GENEL KAYNAKÇA

ANCYRA (ANGORA), from Perrot's Explor. Archeol. de la Galatie, etc. Illustration from History of Rome by Victor Duruy (Kegan Paul, Trench & Co, 1884). (<https://www.lookandlearn.com/history-images/M075788/Ancyra-Angora-from-Perrots-Explor-archeol-de-la-Galatie-etc?t=4&n=251379>)

ANKARA ANITI (Monumentum Ancyranum), 1999, Çeviren: Hâmit Dereli, Remzi Oğuz Arık'ın incelemesiyle., MEB Latin Klasikleri dizisi.

AYGÜR, A., F., 2019, "ROMA TARİHİNDE ANKARA'NIN YERİ", ROMA ANKARA'SINDAN GÜNÜMÜZE KALAN, <https://alivedatoygur.wordpress.com/2019/05/14/roma-ankarasindan-gunumuze-kalan/> (Erişim: 08.07.2020)

BİLSEL, A., BİLSEL, G., AKSULU, I., 13-14 Nisan 1995, Kentsel koruma planlamasında bir işlevsel model önerisi, 3. Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Kologiyumu, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, s 1, İstanbul.

BADEMLİ, R. , Aralık 1991, "Koruyucu Kent Yenilemesi ve Yerel Yönetimler", 13-14, Türk - Alman Semineri, Bildiriler, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara Şubesi Yay. , s.22.

CRESTI, C., RENDINA, C., LISTRI, M., 1998, "PALAZZI OF ROME", Magnus EdizioniSpA, Udine, Italy.

ERDER, C., 1986, "Our Architectural Heritage: From Consciousness to Conservation", Museums and monuments XX, UNESCO Pub., U.K.

ERDER, C., Tarihi Çevre Bilinci, 1975, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yay.

ERDER, C., 1971, "Tarihi Çevre Kaygısı Tarihine Giriş", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yay., Ankara.

ERSEZGİN, A., 2002, " Türkiye'de Tarihi Kentlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları ve Yeri", Türkiye'deki Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşıtılması Sempozyumu", Antalya.

EYİCE, S., 1972, "Ankara'nın Eski Bir Resmi, Tarihi Vesika Olarak Resimler-Ankara'dan Bahseden Seyyahlar-Eski Bir Ankara Resmi", Türk Tarih Kurumu "Atatürk Konferansları", IV.Ciltten Ayrı Basım, Ank.

KADIOĞLU, M., KUTALMIŞ, G., MİTCHELL, S., 2011, "ROMA DÖNEMİ'NDE ANKYRA", Yapı Kredi Yayınları 3371, Anadolu Kültür Akademisi Derneği, Mas Mat., İstanbul. (S.117., "Tiyatro Bölümü, Kadioğlu, M.", Perrot – Guillaume 1872, 156.)

LANSERE, Y.Y., 2004, "Ankara Yazı: Bir Sovyet Sanatçısının 1922 Yılı Notları Ve Resimleri", Kaynak Yayınları.

MAMBOURY, E., 1933, "ANKARA Guide Touristique" (Ankara Gezi Rehberi).

MAKRIDI, TH., Çev. Kanar, M., 1925, Ankara'daki Asar-I Atika Ve Mebani-İ Kadime Hakkında Rapor (Ankara'daki Antik Eserler Ve Eski Binalar Hakkında Rapor), İstanbul Arkeoloji Müzeleri Roma, Yunan ve Bizans Eserleri Uzmanı (23 Ağustos – 23 Aralık 1925) (İstanbul Asar-ı Atika Müzesi Bizantin, Roma Ve Yunan Asarı Mütihazası Makridi) (<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/articlecatalog/details/28799>)

"Peutinger Haritası'nda Galatia Ve Ancyra", Ankara Araştırmaları Facebook Sayfası.

THORPE, M., 2012, "ROMA MİMARLIĞI" (ROMAN ARCHİTECTURE)", Çev. Akbulut, R., Homer Kitapevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.

TOURNEFORT, J., P., Ed. Yerasimoz, S., 2013, "TOURNEFORT SEYAHATNAMESİ" ("Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du Roy), Kitap Yayınevi., İst., S.229.

TUNA, N., 2006, "Ankara'nın Roma Dönemi", Panel, Ankara'nın Geleceğini Tasarlamak, Kentin Kültür Katmanları 1, TMMOB, Mimarlar Odası, Ankara Şubesi.

TUNÇER, M., Haziran 2021, "GÜZEL ŞEHİR İLKELERİ: ESKİ PRAG-ESKİ ANKARA", Gazi Kitapevi Yay., Ank. ISBN 9786257588744

TUNÇER, M., 2019, KİTAP : "KORUNAMAYAN KÜLTÜREL MİRAS, HACI BAYRAM CAMİSİ VE AUGUSTUS TAPINAĞI ÇEVRESİ", Gazi Kitapevi Yay., Ank. ISBN 9786057805034

TUNÇER, M., 2017, "DÜNDEN BUGÜNE KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA: ANKARA, PATARA, URFA EDESSA, PERGE, DİYARBAKIR, MARDİN ", Gazi Kitapevi Yayınevi, Ank. ISBN 978-605-344-522-7, S.57.

TUNÇER, M.,2009, "Avrupa'da Tarihsel Ve Kültürel Çevre Korunması",

<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2012/02/avrupada-tarihsel-ve-kulturel-cevre.html> (Erişim: 8.8.2021)

TUNÇER, M., 9 Mayıs 2016, "Ankara'nın Unesco Dünya Mirası Potansiyelleri", Unesco Yolunda Ankara Kentinin Kültürel Değeri ve Kimliği, Atılım Üniversitesi tarafından düzenlenen Panel'e davetli katılım, Ankara Palas Devlet Konukevi.

TUNÇER, M., 2015, Türk Yurdu Dergisi, "Ankara'da Şehir Kimliği Ve Mimariye İlişkin Bazı Görüşler"

TUNÇER, M., MADRAN, E., AKPOLAT, M., 2009 -2010, "KÜLTÜREL MİRAS MEVZUATI", "Avrupa'da Tarihsel Ve Kültürel Çevre Korunması", Anadolu Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim-Öğretim Hizmetleri Tarihsel Çevre Koruma Programı Kitabı.

TUNÇER, M., 2006, Ankara, (Hacettepe Üniversitesi - Güzel Sanatlar Fakültesi Tarafından Düzenlenen), "8. Ulusal Sanat Sempozyumu : Sanat Ve Kent"; Bildiri: "Anadolu'da – Yeniden - Kentsel Rönesans".

TUNÇER, M., 1994, İstanbul, "V. KENTSEL TASARIM VE UYGULAMALAR SEMPOZYUMU : Kentsel Tasarım Ve Ekoloji", Sunulan Bildiri: "Kent Merkezleri Planlamasında Ekolojik Yaklaşım", Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

TUNÇER, M., 2000, "Tarihsel Çevre Koruma Politikaları : Ankara", Kültür Bakanlığı Yayınları 2520, Aralık 2000, Kültür Eserleri Dizisi : 281.

TUNÇER, M., AYTEKİN, Ö., 2018, Sustainable Conservation Of Cultural Landscape And Changing Values Around Hacibayram Mosque And Augustus Temple, BEYOND ALL LIMITS 2018: International Congress on Sustainability in Architecture, Planning, and Design, Çankaya Üniversitesi, 17-19 Ekim.

TUNÇER, M., 2015, "Yıkmayın Anafartalar Çarşısını, Ulus İşhanı'nı, Ankara Hal'i'ni.. Yıkamazsınız Ulus'u!.. (4)", Ankara Magazine Dergisi, Çevresi'ni Arayan Ankara, Alter Yay.

TUNÇER, M., YALÇIN, N., AYTEKİN, Ö., Röportaj Dizisi, S. Paşa Alyurt, Milliyet Ankara Eki, 28.08.2018

TUNÇER, M., 2015, "Ulus Yine, Yeni, Yeniden "Ayağa Kalkacak!", Çevresini Arayan Ankara, Alter Yay.

YURDUGÜZEL, O., T., 2017, Karma Sit Alanı Sınırlarının Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi: Ankara Hacı Bayram Cami ve Çevresi Örneği, Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, S. 671.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU, "ANKARA", S., 130, 1934. (1. Baskı)

WYCHERLEY, R. E., 1993, "ANTİK ÇAĞDA KENTLER NASIL KURULDU?" (N. Nirven, & N. Başgelen, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, S. 4.

WEB SİTELERİ ve RESMİ YAZILAR

Antik Dönemde Roma Şehir Plancılığı ve Yapılanması, <https://worldarkeoloji.blogspot.com/2018/10/antik-donemde-roma-sehir-planclg-ve.html?m=1> (Erişim: 30.10.2021)

<http://www.kardessehirler.org.tr/tdbb-hakkinda>

<https://yoldaolmak.com/roma-gezi-rehberi.html>

<https://www.interbustur.com/romada-gezilecek-yerler/>

<https://www.romewise.com/rome-metro.html>

<https://www.tripindicator.com/rome-tourist-attractions-map.html>

<https://yinegidiyoruz.com/roma-gezi-rehberi/> (Erişim: 23.11.2021)

<http://www.the-colosseum.net/images/maps/oldromemap.jpg>

<https://www.muzebiletleteri.com/bilet/italya/roma/roma-havaalanindan-sehir-merkezine-nasil-gidebilirsiniz/> (Erişim: 23.11.2021)

<https://marbvl.com/italya/roma/roma-sehir-ici-ulasim/> (Erişim: 23.11.2021)

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara_\(isim\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara_(isim)), Erişim: 03.10.2021)

Library of Congress; <https://www.loc.gov/item/mpc2010002218/PP/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Tabula_Peutingeriana (Erişim: 06.10.2021)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Galatlar>, (Erişim: 24.11.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Antik_Roma#/media/Dosya:She-wolf_suckles_Romulus_and_Remus.jpg

<https://i.redd.it/q1eom48epvt31.jpg> Erişim: 24.09.2021)

Mark, J., J., 2009, "Ancient Rome", <https://www.worldhistory.org/Rome/> (Erişim: 31.07.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Antik_Roma#cite_ref-11 (Erişim: 24.11.2021)

http://fas-history.rutgers.edu/skelly/MythRome_largermodelancientRome.html (Erişim: 24.11.2021)

<https://blog.biletbayi.com/roma-tarihi-yerler.html/> (Erişim: 31.07.2021)

<https://italien.blog/en/villa-deste-tivoli-rome/>

<https://listelist.com/antik-roma-modeli-italo-gismondi/amp/>

ICCROM (The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property, www.iccrom.org (Erişim: 31.07.2021)

<https://blog.biletbayi.com/roma-tarihi-yerler.html/>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Foro_Romano_Musei_Capitolini_Roma.jpg (Erişim : 31.07.2021)

Vatican City (Stato della Città del Vaticano); <http://tiogatalk.blogspot.com/2012/02/vatican-city-stato-della-citta-del.html> (Erişim: 31.07.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Forumu#/media/Dosya:Forum_Romanum_panorama.jpg (Erişim: 31.07.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Esposizione_Universale_di_Roma#/media/Dosya:Panoramic_view_of_EUR_business_district,_Rome.jpg, (Erişim: 01.08.2021)

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Forumu#/media/Dosya:Forum_romanum_6k_\(5760x2097\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Forumu#/media/Dosya:Forum_romanum_6k_(5760x2097).jpg)

Avusturya Milli Kütüphanesi Resim Arşivi, Viyana, Kod. 324

<https://www.aksam.com.tr/tarih/leonardo-da-vincinin-sanattan-bilime-donusturdugu-haritalama/haber-1090686>

https://iicistanbul.esteri.it/iic_istanbul/tr/gli_eventi/calendario/leonardo-da-vinci-e-la-citta-ideale.html

<https://gezipgordum.com/kolezyum-colosseo/> (Erişim: 8.8.2021)

<https://gezipgordum.com/pantheon-roma/> (Erişim: 9.10.2021)

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Rotunda_\(mimarlık\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Rotunda_(mimarlık))
https://en.wikipedia.org/wiki/Tabula_Peutingeriana#/media/File:TabulaPeutingeriana
<https://monolithicdome.com/pantheon-a-temple-to-all-gods#rome-italy-pantheon-into-dome-qu>
http://en.wikipedia.org/wiki/Pantheon,_Rome

<https://monolithicdome.com/pantheon-a-temple-to-all-gods#rome-italy-pantheon-map-maggi-1625>

http://en.wikipedia.org/wiki/Pantheon,_Rome#mediaviewer/File:Einblick_Panorama_Pantheon_Rom.jpg

<https://app.emaze.com/@ACZCROCW#5>

<https://marmaralife.com/2015/08/24/pantheon-dan-ayasofyaya-kubbelerin-oykusu/> (Erişim: 09.10.2021)

Roma Mimarisi – Pantheon Tapınağı, Zeus Tapınağı, Circus Maximus, Bazilika;

<https://www.bilgial.com/roma-mimarisi-pantheon-tapinagi-zeus-tapinagi-circus-maximus-bazilika/> (Erişim: 09.10.2021)

<https://www.bilgial.com/roma-mimarisi-pantheon-tapinagi-zeus-tapinagi-circus-maximus-bazilika/>

<https://www.journal18.org/issue5/a-digital-extension-of-a-roman-cartographic-classic-the-1748-nolli-map-and-its-legacy/> (Erişim: 27.10.2021)

http://www.yapi.com.tr/haberler/ankarada-tapinak-kavgasi_145326.html

<http://www.hurriyet.com.tr/yikmayin-ayaga-kaldirin-40061817>

<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2016/03/yikmayn-ayaga-kaldrn.html>

<http://eraygorgulu.blogspot.com/2016/05/ulusu-yikmayn-yeniden-ayaga-kaldrn.html?view=classic>

Ankara 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 24.12.2019 Tarih 4088 Sayılı Kararı.

Ankara II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün, "Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği" ne yazdığı 28.04.2016 Tarih ve 1310304-165-02.04.06.00.1929/876 Sayılı Yazısı.

Ankara BŞB Başkanlığı, Etüd ve Projeler D. Bşk., Etüd ve Planlama Şb., Md'nün 10.02.2010 Gün ve M.06.0.ABB.0.77.02./287-436 Sayılı Yazısı, Vakıflar Bölge Md. Nün 17.02.2010 Gün ve B.02.1.VGM.1.02.08.101.01-01439 Sayılı Yazısı doğrultusunda alınan Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.02.2010 Tarih ve 4878 Sayılı Kararı.

Roma Tiyatrosu Arkeopark Projesi Bilgi Notu, 2020, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı.

<https://sanatsozlugum.blogspot.com/2013/07/cavea.html>

<https://rayhaber.com/2021/07/ankara-kalesi-kale-sanat-senligine-baskentliler-yogun-ilgi/>

Ertuğrul, E., 21 Haziran 2016, Ankara'da Augustus Tapınağı Yakınındaki Sur Duvarı Yıkıldı!,

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/ankarada-augustus-tapinagi-yakinindaki-sur-duvari-yikildi_3_167369.html (Erişim: 06.10.2021)

https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/ankarada-augustus-tapinagi-yakinindaki-sur-duvari-yikildi_3_167369.html, (Erişim : 06.10.2021)

<https://arkeofili.com/ankarada-augustus-tapinagi-yakinindaki-sur-duvari-yikildi/> Erişim: 24.11.2021

<http://www.hurriyet.com.tr/tarihi-sur-sil-bastan-yapiliyor-40192458>

<https://alivedatoygur.wordpress.com/2019/05/14/roma-ankarasindan-gunumuze-kalan/> (Erişim: 08.07.2020)

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/ankara-ayni-zamanda-roma-sehri/400205>

<https://www.haberler.com/bentderesi-ndeki-genelevin-hamami-şehirsel-haberi/> 05.01.2008)

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/ankarada-genelev-yikildi-kadinlar-isyanda-1020560/> 24/09/2010)

<http://www.tayproject.org/haberarsiv201010.html> Hürriyet, 03.11.2010

http://aliinandim.blogspot.com/2016/06/catlatan-catlak_29.html?m=1

<https://www.kulturservisi.com/p/tarihi-ankara-kalesinin-sokaklari-yenilenecek/> (Erişim 21.06.2020)

<http://ankarakentkonseyi.org.tr/2019/07/27/kent-konseyi-sehrin-ortak-aklini-harekete-gecirmeye-basladi/>

Yavuz, Y., 08.05.2016, <https://odatv.com/ankarada-utancmanzaralari-0805161200.html>

Ankara Dış Ve İç Kale'deki Çalışmalar İle Açık Hava Müzeleri Hakkında Not (28.09.1983 Tarihli Toplantı)

Temple of Rome and Augustus at Ancyra - Look and Learn History Picture Library English School, 19th century

Restes du temple d'Auguste et de Rome, a Ancyre, From La Nouvelle Géographie universelle, la terre et les hommes / The Earth and Its Inhabitants, great work of Elisee Reclus, 1884

PARKER, F., 2001, "The Pantheon — A temple to all gods", <https://monolithicdome.com/pantheon-a-temple-to-all-gods>